

Stedelijkheid in Vlaanderen: een nieuwe politieke inzet

| *Christian Kesteloot*

De verkiezingen van 13 juni zorgden voor belangrijke verschuivingen. In twee elkaar aanvullende teksten analyseert Christian Kesteloot die verschuivingen tegen de achtergrond van een verstedelijkend Vlaanderen (en Brussel), een verstedelijking waar veel Vlamingen het op zich moeilijk hebben. En dat blijkt geen toeval te zijn.

1. Anti-stedelijkheid: een domper op de Vlaamse emancipatie

Gemeten aan de actieve bevolking in de industrie en de dienstensector is Vlaanderen een van de meest verstedelijkte gebieden van de wereld, maar Vlamingen weten niet wat een grote stad is. Voor de 200.000 Vlaamse pendelaars die dagelijks in Brussel komen werken is de stad vuil, vreemd en gevaarlijk. Ze kennen enkel de weg van hun kantoor naar de parkeergarage of naar het station en omgekeerd.

Op de EHSAL in Brussel studeren 3000 jongeren. Amper 600 zijn op kot. Niet in Brussel, maar voornamelijk in Leuven of Gent. De pendeltijd en de kosten worden in hun ogen ruim gecompenseerd met de gedachte dat Brussel groot, onveilig en duur is.

In een reportage naar aanleiding van de opening van het academiejaar vertelde een Kulak student in Kortrijk dat het daar gezellig studeren is – “want iedereen kent elkaar” – veel beter dan in de grote stad waar ze verloren zouden lopen en veiligheid en geborgenheid zouden missen. De grote stad is in hun ogen dan wel Leuven. Brussel is voor hen vermoedelijk een soort hel.

De Vlaamse regering heeft wel het inzicht gehad om Brussel eerder dan Antwerpen – of erger nog: Mechelen – als hoofdstad uit te kiezen, maar

meer dan een aanwezigheid van de instellingen en wat lippendienst aan de Brusselse Vlamingen zit er niet in. Ter illustratie: het Sociaal Impulsfonds voorzag 80 miljoen voor Brussel tegen 950 voor Antwerpen, 480 voor Gent en nog eens bijna 3 miljard voor andere gemeenten in Vlaanderen¹.

Door stadsvlucht zijn die Brusselse Vlamingen een uitstervend ras aan het worden. In het Vlaams parlement wordt in een hoorzitting over het Vlaams beleidsplan voor Brussel door kopstukken van enkele vooraanstaande Vlaamse culturele bewegingen gepleit voor het beteugelen van de Brusselse ontwikkeling (en in eerste instantie van haar internationale functies) en het beschermen van de Vlaamse Brusselaars door hen in alle domeinen van de collectieve consumptie zuiver Vlaamse instellingen aan te bieden. Het Vlaams Blok denkt er ook zo over en wil Brussel degraderen tot een soort beschermd gebied waar ook arme Franstalige Brusselaars van de gulle hulp van het Vlaamse volk mogen genieten – op voorwaarde dat ze eerst het Belgisch federaal model doen springen door het Blok een Vlaamse meerderheid in de Brusselse Hoofdstedelijke Raad te gunnen. Geen haar op het hoofd van deze rasechte Vlamingen (waar ook Brabanders en Limburgers mee bedoeld worden) denkt eraan dat Brussel naarmate haar groeiende internationale uitstraling

een troef voor de Vlaamse emancipatie vormt, omdat de Nederlandse cultuur er een spreekbuis vindt die veel verder reikt dan alle andere Vlaamse steden samen en omdat de cultuur er veel intenser kan groeien en bloeien door de interactie met een cosmopoliet, multiculturele omgeving.

Anti-stedelijkheid

Zo zouden we nog lang kunnen doorgaan. Er is dus een anti-stedelijke houding in Vlaanderen, die sterker wordt naarmate de stad groter is en in Brussel culmineert. Hier spelen de communautaire relaties uiteraard mee. Brussel is in de Belgische historische context een krachtige Franse aculturatiemachine gebleken, die zich bovendien in Vlaams-Brabant uitbreidt (de Walen hebben een parallelle afkeer voor Brussel ontwikkeld omdat de Waalse industrie door Brusselse bankiers en aandeelhouders gecontroleerd werd en zij dus de verantwoordelijkheid voor

de teloorgang van de Waalse economie dragen – heel wat Franstalige Brusselse politici die een Brussels-Waalse alliantie willen creëren op basis van de taal, zouden de betere geschiedenisboekjes nog eens moeten nalezen). Maar Brussel is uitgerekend

de grote stad, waar stedelijke cultuur leeft, waar de rest van de wereld bereikbaar en tastbaar wordt, met name een plaats waar het reilen en zeilen meer te maken heeft met de wereldeconomie dan met de lokale en regionale ontwikkelingen. Antwerpen lijkt er een heel klein beetje op dankzij de haven. Gent is niets meer dan een provinciehoofdstad in dat opzicht. De oorsprong van die anti-stedelijke houding is terug te voeren tot de 19de eeuwse industriële revolutie en haar maatschappelijke gevolgen². Eerst kwam Wallonië aan de beurt, met een ontwikkeling die meer regionaal dan stedelijk was. Niettemin bleek duidelijk hoe industrialisatie en concentratie van arbeiders in de Waalse industriële as gepaard ging met ontkerkelijking en de groei van de socialistische arbeidersbeweging.

De industrialisatie en de verstedelijking van Vlaanderen, tenminste wanneer men de textielindustrie wegdenkt, waar tot ver in de 19de eeuw de thuisarbeid overheerste, is veel later gekomen. Ondertussen hadden de burgerij en de Kerk het

gevaar zien komen en kwamen er nieuwe middelen om het tegen te werken.

In 1869 worden de goedkope spoorwegabonnementen voor de arbeiders ingevoerd³. Hoewel de spoorpendel (in derde klasse!) pas op het einde van de 19de eeuw een sterke ontwikkeling zal kennen, is de maatregel tekenend voor de toenmalige klasseverhoudingen. De arbeiders konden in de stad een hoger loon dan op het platteland krijgen zonder alles in transport of dure stadswoningen te verliezen. Hun concentratie in de armzalige, onhygiënische en politiek gevaarlijke 19de eeuwse gordel van de stad werd tegengewerkt en bovendien bleken de mogelijkheden tot zelfvoorziening op het platteland een soort goedkope werkloosheidsuitkering in natura: wie zonder werk viel kon met zijn moestuin en zijn kleinvee nog overleven.

Door het zeer dichte spoorwegnet (inclusief de buurtspoorwegen vanaf 1885) is het ruimtelijk effect van deze maatregel niet te onderschatten.

Ze legt de basis van de relatief zeer grote forensenwoonzones van onze grote steden (vooral Brussel waar de omvang van de zone nagenoeg vergelijkbaar is met die van New York of Londen – Amsterdam is qua bevolkingsaantal een kwart kleiner dan Brussel, maar de

pendelzone bedraagt amper 1000 km² tegen 4400 km² voor Brussel).

De eerste wetgeving op de huisvesting in 1889 volgde op de arbeidersopstanden van 1886 (in Vlaanderen vrij succesvol in bedwang gehouden)⁴. Hier ook wordt de klassenstrijd met een ruimtelijke strategie uitgevochten. De wet moedigt eigendomsverwerving aan bij de arbeiders. Door de eigendom van een eigen woning zouden ze de belangen van de bezittende klasse mee behartigen en ondertussen zijn ze gebonden aan het afbetalen van hun leningen, wat hen wel twee keer zou doen nadenken bij eventuele stakingen. Maar eigendomsverwerving zou ook het gezinsleven centraal stellen, de individuele belangen van ieder huishouden boven de collectieve belangen van de arbeiders plaatsen. Tenslotte zou het ook de arbeiders en in de eerste plaats de beter betaalde en dus beter geschoolde arbeiders die in staat zouden zijn om een leidende rol in de arbeidersbeweging te spelen, wegtrekken uit de stedelijke arbeidersbuurten en hen vastschroeven in buurten

De oorsprong van die anti-stedelijke

houding is terug te voeren tot de 19de

eeuwse industriële revolutie en haar

maatschappelijke gevolgen.

aan de rand van de stad, waar de grondprijs voor hen nog betaalbaar is.

Deze wet is een van de eerste die de katholieke machthebbers uitwerken in hun strijd tegen het socialisme. De encycliek *Rerum Novarum* zal in 1891 met het erkennen van het arbeidersprobleem de strategie van de verzuiling inluiden. Tegenover de socialistische organisaties die de arbeidersbelangen verdedigen mogen nu katholieke instellingen komen, maar bovendien worden die katholieke arbeiders niet alleen als arbeiders maar als leden van de katholieke gemeenschap ingekapseld in een reeks instellingen en verenigingen die mobiliseerbaar zijn telkens als de belangen van de christelijke zuil in gevaar komen. Opnieuw staan hier de individuele boven de collectieve waarden, het gezin boven de arbeidersklasse en het huis boven de stad.

De tuinwijkgedachte, die de volkswoningbouw in België na de oprichting van de Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen in 1919 gaat bepalen, moet in het verlengde van dit verleden gezien worden, hoewel hier socialistische actoren achter staan. De tuinwijken moeten in het groen gelegen zijn om terzelfder tijd de kwalen van de stad te vermijden en de vooruitgang door industrialisatie te ondersteunen. Socialisten willen de arbeiders dus weg van de stad, maar zien in de collectieve voorzieningen van de tuinwijken een middel om hun beweging te versterken. Katholieken daarentegen zullen verder de nadruk leggen op de individuele woning en met de belangrijkste huisvestingsmaatregelen sinds de stichting van de Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen de vlucht uit de stad blijven aanmoedigen⁵. Eerst komt de wet Moyersoën in 1922 die een premie voor eigendomsverwerving voorziet, dan de stichting van het Woningfonds van de Bond voor (toen nog) Kroostrijke Gezinnen in 1928 die goedkope leningen verstrekt, dan nog de oprichting van de Nationale Maatschappij voor Kleine Landeigendommen in 1935, die in nieuwe crisistijden de truc van de zelfvoorziening bij werkloosheid herhaalt (de bedoeling was de terugkeer naar het platteland te bevorderen van

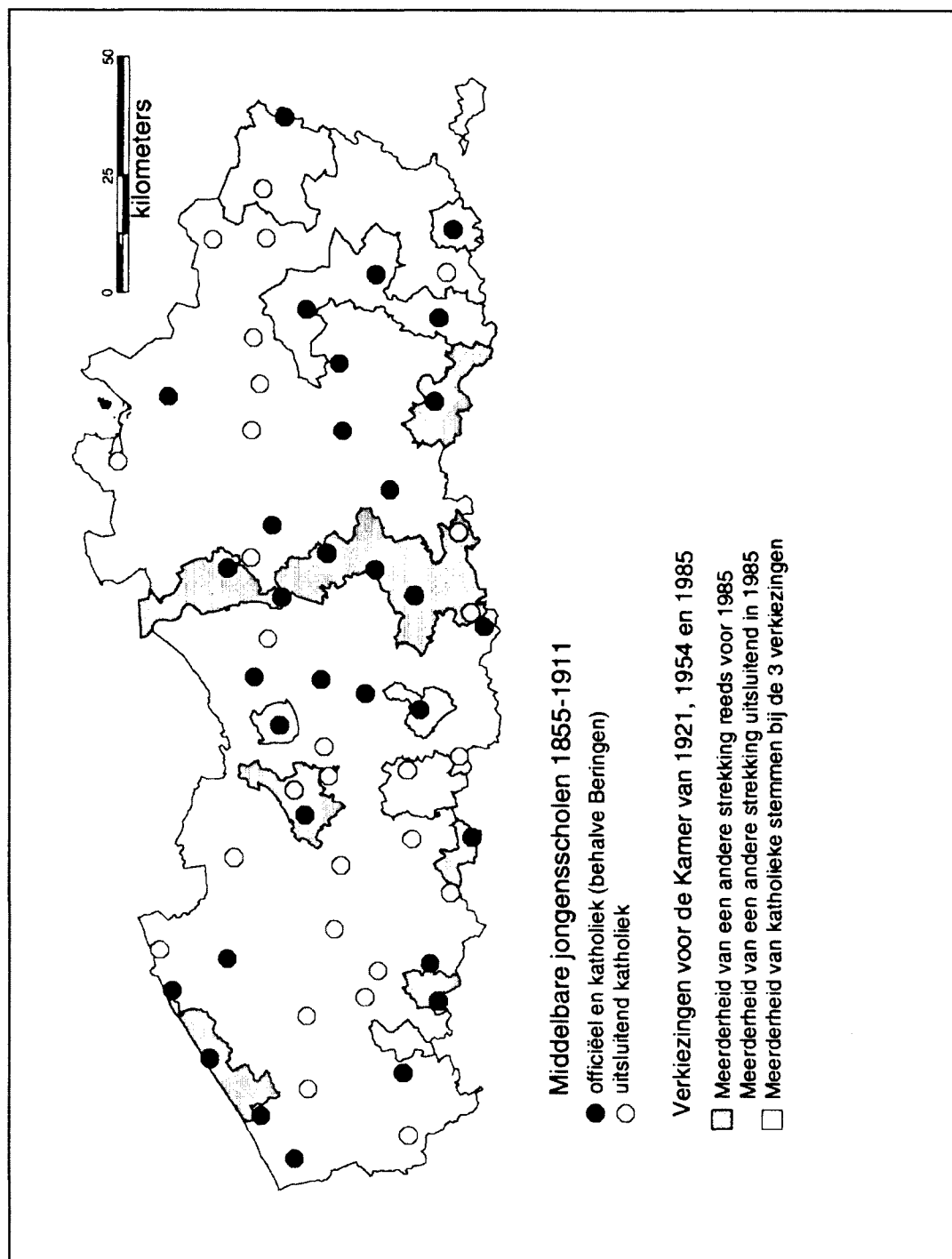
werkloos geworden arbeiders en hen tot tuinieren en kleine teelten aan te zetten...), en tenslotte de bouwpremie van de wet De Taeye in 1948, die meer dan een derde van de naoorlogse nieuwbouw de plattelandswegen en verkavelingen injaagt. De economische groei en de suburbanisatie als ruimtelijke vormgeving van de consumptiemaatschappij waarop die groei gestoeld is, zorgen voor de rest⁶.

De legendarische baksteen in de Belgische magen is dus vooral een Vlaamse baksteen die weinig met onze ingesteldheid of onze genen te maken heeft. Hij werd ons gedurende 120 jaar als oplossing voor sociaal-economische conflicten en waardenstrijd voorgeschoteld. De volledige afwezigheid van effectieve planning tot laat in de jaren zeventig zorgde voor de nodige ruimte, de nationale ijver om infrastructuurwerken te realiseren, gekoppeld aan de lokale spanningen om een stijgende gemeentebevolking te vereenzelvigen met meer welvaart, zorgden voor de (dure) randvoorwaarden van een voornamelijk Vlaamse verkavelingsmentaliteit, die de stad degradeert tot een werkplaats voor zover de eis van werk in eigen streek niet ingewilligd wordt.

Stedelijkheid

Wie ooit een cursus stadssociologie heeft moeten blokken weet wellicht nog dat voor Louis Wirth – een discipel van de beroemde School van Chicago –, de stad gekenmerkt wordt door grootte, dichtheid en verscheidenheid. Wie Marx over de relatie stad en platteland gelezen heeft, of de marxistische stadsgeografie en -sociologie begrepen heeft, kan de stad beschouwen als een ruimtelijke concentratie van maatschappelijk surplus. In mensentaal: de stad is een concentratie van rijkdom. De dichtheid van Wirth slaat op de concentratie, de grootte op de rijkdom en de verscheidenheid op de combinatie van beide. Door de rijkdom zitten in de stad zoveel mensen samen die vrijgesteld zijn van het rechtstreeks produceren van goederen en diensten die onze bestaansmiddelen uitmaken. Ze mogen denken, creëren, dromen, schrijven, innoveren, beheren of beslissen.

De sociale taalgrens heeft, zelfs tot na de Tweede Wereldoorlog, het Vlaams intellectueel potentieel – dat wel degelijk in de steden opbloeide – in de Franse cultuur ingesloten. Wie sindsdien kans kreeg om deel uit te maken van een Vlaamse intellectuele klasse werd al te dikwijls door toedoen van de anti-stedelijkheid verlamd door het verkavelingsmilieu.

Kaart 1: Geopolitiek Vlaanderen: een christelijke ruimte met stedelijke bruggenhoofden van socialisten en liberalen.
Aangepast van Vandermotten, Saey en Kesteloot (1990), België in stukken. Bestaan Vlaanderen en Wallonië echt? in:
Mort-Subite, Barsten in België. Een geografie van de Belgische maatschappij, Antwerpen: EPO, p. 57.

sen. En dat gaat des te beter als ze niet in een ivoren toren zitten, maar samengebond op een plek waar informatie en communicatiekanalen samenvloeien. Een wereldstad, zoals Brussel er eentje in 't klein is, communiceert en bundelt rijkdom en informatie van de hele wereld.

Die kansen staan in schril contrast met de armoede in Brussel en met het gebrek aan intellectuele cultuur in Vlaanderen. De twee zijn hoe eigenaardig ook met elkaar verbonden.

Men zou de Vlaamse intellectuele armoede kunnen terugbrengen tot de contrareformatie die de briljantste geesten uit onze steden naar het noorden verjaagd hebben. De sociale taalgrens heeft, zelfs tot na de Tweede Wereldoorlog, het Vlaams intellectueel potentieel – dat wel degelijk in de steden opbloede – in de Franse cultuur ingesloten. Wie sindsdien kans kreeg om deel uit te maken van een Vlaamse intellectuele klasse werd al te dikwijls door toedoen van de anti-stedelijkheid verlamd door het verkavelingsmilieu. Het woord verkaveling kon niet beter bedacht worden om het gebrek aan intellectuele ontplooiing te beschrijven. Honderd-twintig jaar obsessie om uitgerekend de zich emanciperende lagen van de bevolking buiten de steden te verspreiden hebben een verkaveling van communicatie, informatie en sociale relaties vastgelegd, die karikaturaal uitgedrukt in een Readers Digest intellectualisme uitmondt. Verspreid in “fermettes” heeft de Vlaamse middenklasse zich nog weinig ingelaten met de stad om haar nieuwsgierigheid en creativiteit te bevredigen. En juist die geografische verspreiding van de rijkdom door het suburbanisatieproces verklaart de relatief sterke concentratie van de armoede in de stad, meer bepaald in de 19de eeuwse gordel, die sinds zijn ontstaan de smet van de bedreiging draagt (lees maar onveiligheid in hedendaagse termen)⁷. De economische en sociaal-culturele geschiedenis van Vlaanderen zit zo in elkaar dat pas nu de tweede generatie van intellectuelen tot stand komt (we bedoelen hiermee universitaires waarvan de ouders zelf hogere studies gevolgd hebben). Hoeveel hebben voeling met de grootte, dichtheid en heterogeniteit van de stad? Hoeveel zijn er die vanuit hun kennis de bestaande toestanden in vraag stellen? Hoeveel zijn bereid om een discussiecultuur in Vlaanderen te dragen? Of omgekeerd: hoeveel zouden geneigd zijn om de bekrompen argumenten van de kopstukken van

Vlaamse culturele koepels over Brussel over te nemen?

Die jonge (potentiële) intellectuelen hebben de stad nodig om hun kansen waar te maken. En er zijn welkome, maar schuchtere tekens van verandering: Leuvense studentenverenigingen organiseren steeds meer uitstappen naar Brussel; sommigen verkiezen om na hun studies eerder in Brussel dan in Leuven te blijven hangen. In het kader

van Brussel 2000 word gewerkt aan het idee om de Brusselse studenten beter in de stad te verankeren door het opbouwen van een soort Brussels Quartier Latin. Ook buitenlanders, waaronder hoogstwaarschijnlijk de tweede generatie van de eerste EU ambtenaren die in de loop van de jaren zestig en zeventig zich in de Brusselse periferie kwamen vestigen, én de jongere nieuwkomers die met de uitbreiding van de

Unie en van haar bevoegdheden de ambtenarij komen versterken of de afgeleide tewerkstelling komen invullen, kiezen verhoudingsgewijze meer voor Brussel dan voor de Brabantse residentiële buurten.

Ook de stad heeft die jongeren nodig als nieuw talent om de verscheidenheid en de creativiteit te voeden, maar ook als hefboom in de strijd tegen de stedelijke dualisering. De onrustwekkende ontwikkelingen van die dualisering vraagt om een dringende ommekeer. Een ware emancipatie van Vlaanderen en van de Nederlandse cultuur kan ook niet zonder een definitieve kentering in de verlamdende anti-stedelijke traditie.

Uitgerekend de strijd voor een stedelijk, geëmancipeerd Vlaanderen moet in het licht van de groei van extreem rechts helemaal vooraan op de politieke agenda geplaatst worden. Waarom dit zo is en wie die strijd moet dragen, blijkt uit een geografische analyse van de jongste verkiezingsuitslagen.

2. De stad is de nieuwe geopolieke inzet in Vlaanderen

De verkiezingen van 13 juni jl. hebben in Vlaanderen aanzienlijke verschuivingen teweeggebracht, zowel in de uitslagen als in de gevormde coalitie. Om de draagwijdte ervan te meten, vergelijken we de geografie van de verkiezingsuitslagen met de traditionele geopolitieke breuklijnen in Vlaanderen. Die geopolitieke structuren leggen immers onderstromen bloot die bepalend zijn

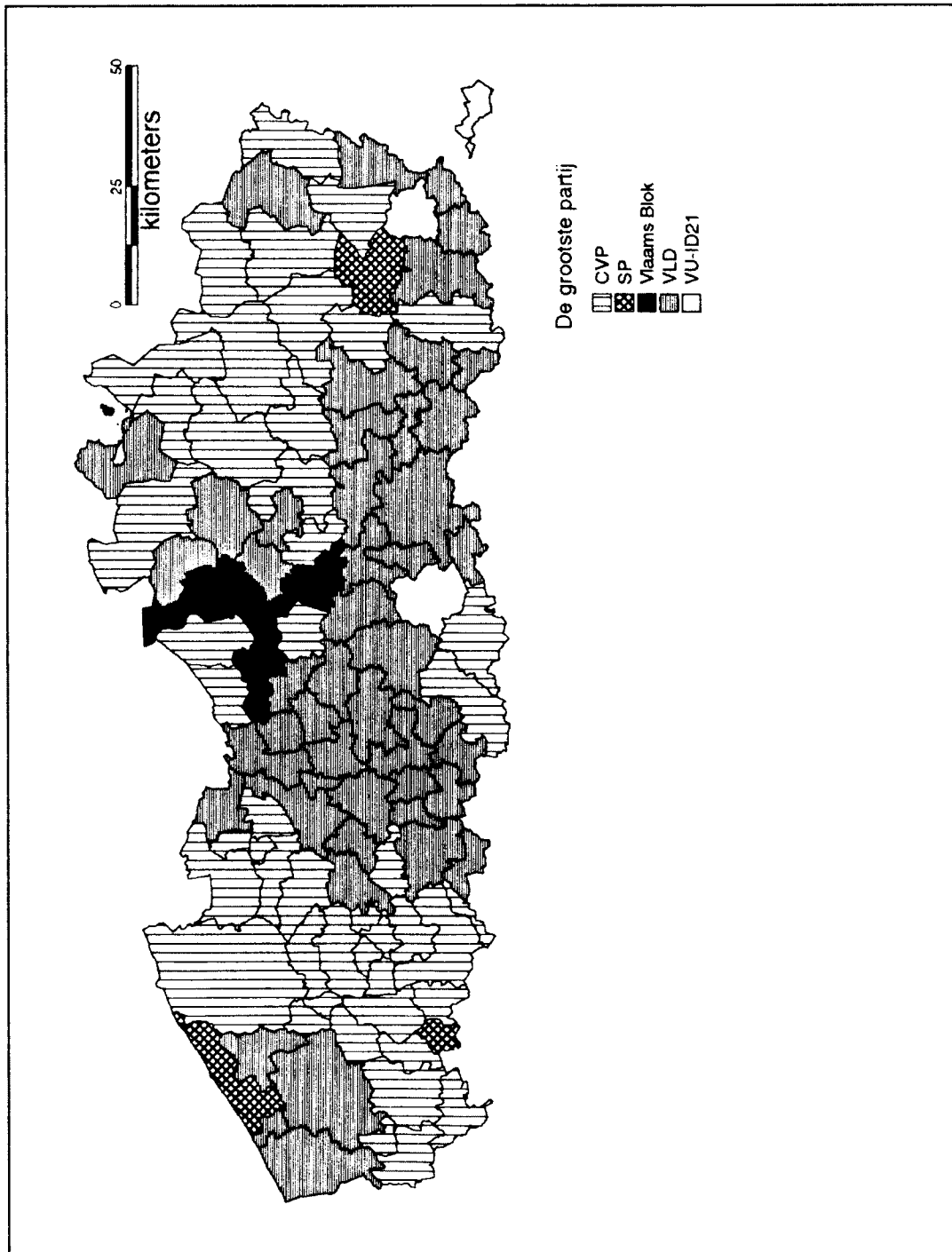
Vandaag worden de oude

socialistische en liberale

bruggenhoofden

gecontroleerd door het

Vlaams Blok en Agalev

Kaart 2: de politieke kaart in 1999: de periferisering van de CVP en het liberalisme van de verkavelingen.
Stemmen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers, 13 juni 1999.
Kartografie: C. Kesteloot & F. De Maesschalk, 1999.

voor het succes en de neergang van de grote politieke families. Niet alle plaatsen van een regio ondergaan met dezelfde intensiteit de invloed van die onderstromen, maar elk lokaal partijbastion of de dominerende rol van een partij in een bepaald gebied herinnert aan de historische feiten die het Vlaamse politieke veld gestructureerd hebben⁸.

Politiek Vlaanderen: een christelijke ruimte met enkele socialistische en liberale bruggenhoofden

Zoals blijkt uit de bovenstaande analyse is de traditionele dominantie van de christenen in Vlaanderen, die contrasteert met de dominantie van het socialisme in de Waalse industriële as, zeker het resultaat van de industriële revolutie. Die revolutie manifesteerde zich het eerst in Wallonië. Vooraleer Vlaanderen op zijn beurt geïndustrialiseerd wordt, hadden de Kerk en de bourgeoisie de tijd om maatregelen te treffen die het socialisme de pas konden afsnijden. Bij diegenen die dit beleid ondergingen, brachten ze een sterke afkeer tot stand voor alles wat ten gronde stedelijk van karakter is. De pendelaar reduceert de stad tot een arbeidsplaats, een noodzakelijk kwaad. En zelfs dat was er teveel aan. Met de strijd voor "werk in eigen streek!", die met het aanleggen van industrieparken en autowegen gewonnen werd, werden arbeidsplaatsen uit de steden weggehaald. Die anti-stedelijke opstelling bleef ten andere niet zonder gevolgen op de culturele en intellectuele ontwikkeling van de Vlaamse gemeenschap.

Het socialisme en het liberalisme, die zijn voortgesproten uit de burgerlijke en industriële revolutie, breken slechts door waar de christelijke strategie niet werd waar gemaakt of te laat kwam. De regio's waar de textiel of de kleine landbouwindustrie – suikerfabrieken, brouwerijen, stokerijen – kleine steden deden ontstaan, zijn dikwijls bastions van het liberalisme. Door die industrie, met een lokaal en familiaal karakter, ontstond een bourgeoisie die zich opstelde tegen het katholieke conservatisme en die erin slaagde een lokale, relatief duurzame hegemonie tot stand te brengen. Dat is het geval in de kieskantons van Landen en Tienen, en van steden als Gent, Ronse, Oudenaarde of Aalst. Maar op al die plaatsen waar de industrialisering zorgt voor een erosie van de tra-

ditionele ideologische structuren, verschijnt ook het liberalisme op het toneel. Meer nog dan het liberalisme wordt het een stedelijk fenomeen: dit tekent zich af in Oostende, Brugge, Gent, en vooral op de as Antwerpen-Brussel. Enige uitzonderingen zijn het Hageland en Haspengouw, tussen Leuven en Sint-Truiden, waar sprake is van "pendelsocialisme" gedragen door de lokale werkbevolking die dagelijks of wekelijks een militanter arbeidsmilieu verwoegde in Brussel en Antwerpen, de Limburgse mijnen (en daarvoor nog Luik).

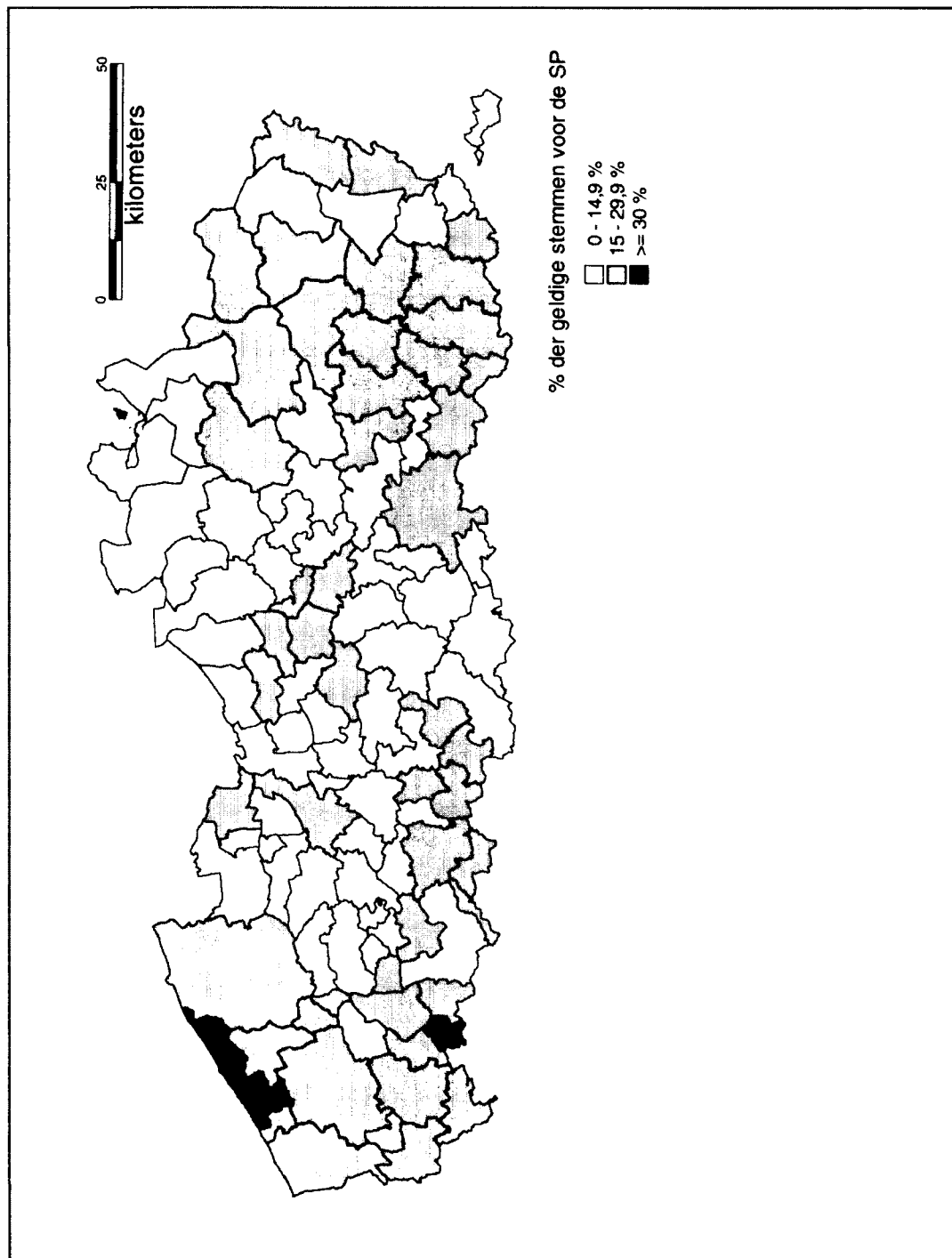
Overall elders domineert de christelijke politieke familie. Paradoxaal blijft zelfs het Limburgse mijnbekken hoofdzakelijk katholiek. Het mijnpatronaat heeft er met paternalistische maatregelen en de ontwikkeling van tuinvijken en voorzieningen een sociale en ideologische controle op de arbeiders uitgebouwd. Het Vlaamse CVP landschap van na de Tweede Wereldoorlog steunt dus op zware geopolitieke structuren, die op verrassende wijze versterkt werden door onderwijsstructuren die al dateren van vóór de Eerste Wereldoorlog (kaart 1), en de lokale politieke praktijk. Na de Tweede Wereldoorlog zijn er slechts weinig verschuivingen. Behalve de machtswissels tussen socialisten en liberalen in enkele kantons, verliest de CVP enkel in Limburg in belangrijke mate terrein, en dat aan de VU (onder leiding van Jaak Gabriëls, die bij zijn overstap naar de VLD zijn kiezers meebracht naar het liberalisme) en aan de SP (het Claes-effect). Ten gronde hebben die veranderingen te maken met de internationale investeringen van het fordistische type in Limburg die de economische hegemonie van de mijnwereld teniet deden en daarna met de mijnsluitingen⁹.

1999: de periferisering van de CVP en het verkavelingsliberalisme

In vergelijking met de geopolitieke structuren die verbonden zijn met de economische structurering van Vlaanderen, drukken de verkiezingsresultaten van 1999 een grondige verschuiving uit (kaart 2).

Eerste vaststelling: de CVP houdt alleen maar stand in de – in economische termen – perifere regio's: de Antwerpse kempen, Noord-Limburg, West-Vlaanderen en het Meetjesland (het noordwesten van Oost-Vlaanderen). Zelfs in wat som-

Agalev moet beseffen dat het de enige partij is die de draad opnieuw kan opnemen van de lange geschiedenis van de emancipatie en de vooruitgang die zich afspeelt op de stedelijke scene.

Kaart 3: het socialisme van de kaart geveegd

Stemmen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers, 13 juni 1999.

Kartografie: C. Kesteloot & F. De Maesschalk, 1999.

migen graag de "Vlaamse Ruit" (de vierhoek Antwerpen-Gent-Brussel-Leuven) noemen, biedt de CVP alleen weerstand in de kantons die het minst beïnvloed zijn door de regionale economische ontwikkeling, met name het noorden van het Waasland en het Pajottenland ten zuid-westen van Brussel. De enige noemenswaardige uitzondering op deze logica van periferisering van de CVP, is de streek van Kortrijk waar zich een endogene economische ontwikkeling heeft voorgedaan, beschut tegen de invloeden van het Belgische grootkapitaal en later van de buitenlandse investeringen, en gedragen door een christelijk patronaat, voortgekomen uit de kleine en middelgrote ondernemingen die hun oorsprong vinden in de vroegere vlasteelt. De regio die zich erop beroemt de "Vlaamse Texas" te zijn, blijf trouw aan zijn ideologische wortels.

In de grote meerderheid van de andere kantons is de VLD de dominante partij geworden. Er zijn geen historische structuren die wijzen op enige voorbestemming van dat gebied, dat een brede strook vormt van Gent tot Zuid-Limburg, om van het katholicisme naar het liberalisme over te gaan. Maar het gaat wel over de zone met de hoogste bevolkingsdichtheid, met de sterkste ontwikkeling van de Vlaamse welvaart. Die drukt zich uit in de bewoning, verspreid in verkavelingen, die noch landelijk noch stedelijk zijn, en dorpspleinen, die omgevormd werden tot financiële centra waar alle grote banken hun agentschap hebben. Verrassend genoeg zijn deze manier van leven en dit landschap veel meer tot stand gebracht door de hierboven beschreven christelijke politiek dan door de liberale vooruitgangsgedachte.

De overgang naar het liberalisme weerspiegelt er zonder twijfel het nauwlettende centrisme van de grote politieke families, die allemaal vissen naar de stemmen van dezelfde middenklasse, en de verdediging laten varen van de ideologie en het maatschappijmodel die aan de basis lagen van hun beweging en verwijzen naar de klassieke sociaal-politieke breuklijnen in onze samenleving¹⁰. Daar bovenop heeft het toevertrouwen van de verkiezingscampagnes aan de media en de marketingfirma's als gevolg dat de politieke boodschappen van de grote partijen sterk gehomogeniseerd werden. De overstap van de ene politieke familie naar de andere is dus echt moeilijk te vertalen als een politieke bocht. Het is veeleer de weerspiegeling van de vraag om van ploeg te wisselen (de veelbeloofde "verandering") om in grote lijnen hetzelfde beleid verder te zetten.

1999 : het stedelijke socialisme

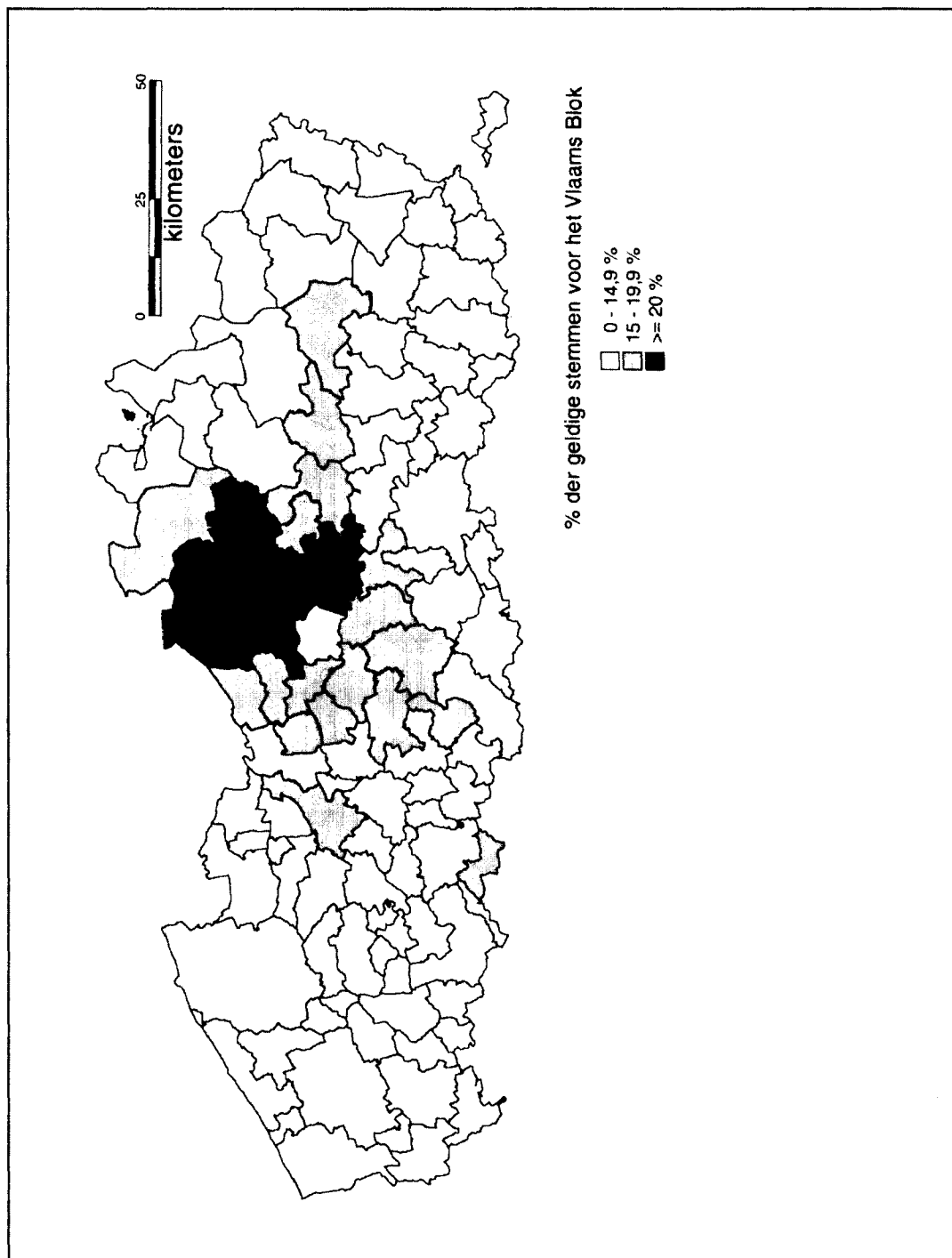
wordt van de kaart geveegd en de stad zit tussen het Blok en Agalev

Vanuit dit oogpunt weerspiegelt de afkalving van de CVP geen belangrijke breuk in de Vlaamse geopolitiek. De verschuivingen in de inplanting van de SP zijn daarentegen duidelijk spectaculairder. Het stedelijke socialisme heeft al zijn pluimen verloren. De rode as Antwerpen-Brussel is bruin geworden. Gent viel in de handen van de liberalen en kent ook een verontrustende doorbraak van het Vlaams Blok. Zelfs waar zij standhouden dankzij toevallige persoonlijke successen (Vande Lanotte in Oostende en Stevaert in het westen van Limburg) zijn de socialistische kantons niet meer de meest geïndustrialiseerde, noch de meest stedelijke (met uitzondering van het kleine Werwick). Wel integendeel, en in 1999 lijkt de geografie van het socialisme in Vlaanderen jammerlijk op die van de CVP: ze verdelen onderling de resten van de periferie in West-Vlaanderen en Limburg (kaart 3).

Vandaag worden de oude socialistische en liberale bruggenhoofden gecontroleerd door het Vlaams Blok en Agalev (kaarten 4 en 5). Het Vlaams Blok behaalt doorlopend meer dan 20 procent van de stemmen van Antwerpen tot in Mechelen. Rond deze as en in Gent haalt het meer dan 15 procent. Het profiteert van de spanningen die te maken hebben met de aanwezigheid van ingeweken arbeiders in Lokeren, Beringen, maar op een verrassende manier ook in Ronse en Diest. (Relatief recent hebben Marokkanen uit Brussel zich in Ronse gevestigd en Turken uit Limburg gingen in Diest wonen; in de twee gevallen wilden de migranten hun integratie en sociale promotie versnellen door te vertrekken uit concentratiezones.) Agalev is nergens de dominante partij in Vlaanderen, maar heeft zijn bastions in de hele provincie Antwerpen en in de steden Gent en Leuven van waaruit de Vlaamse Groenen, in weerwil van het Vlaams Blok in Antwerpen, hun electorale basis uitbreiden.

Maar het Vlaams Blok is geen stedelijke partij. Het behartigt helemaal niet de belangen van de steden en haar bewoners, die de laatste decennia zwaar hebben geleden onder de gevolgen van de economische crisis en de mondialisering.

De sociale uitsluiting in de achtergestelde buurten, de problemen die te maken hebben met de werkloosheid, met de slechte huisvesting, met de gebrekkige socialisatie van jongeren, worden door het Vlaams Blok aangepakt met racisme en represie onder de dekmantel van de veiligheid. De pro-

Kaart 4: het Vlaams Blok als paard van Troje in de Vlaamse stad
Stemmen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers, 13 juni 1999.
Kartografie: C. Kesteloot & F. De Maesschalk, 1999.

blemen worden daarmee ogenschijnlijk wegge-
 werkt door hun slachtoffers uit de steden te eli-
 mineren. De uitbreiding van het Vlaams Blok
 vanuit Antwerpen organiseert zich op drie
 niveaus, die elk een preciese vorm van racisme
 behelzen. Eerst en vooral richt de partij zich op
 de (relatief zeldzame) kiezers in de achtergestelde
 buurten, die zelf dikwijls in de onzekerheid zijn
 verzeild, door “de migrant” naar voren te schui-
 ven als verantwoordelijk voor hun situatie (het
 wanhoopsracisme). Het Blok zoekt ook kiezers in
 de middenklasse door hen de illusie te geven dat
 het voor het “migranten-probleem” een oplossing
 heeft die de positie noch de gemoedsrust van die
 middenklasse zal bedreigen (het distanciëringsra-
 cisme – omdat men aanvoelt dat de oplossing van
 het probleem ook consequenties zal hebben op
 zijn eigen maatschappelijke positie, neemt men er
 afstand van). Tenslotte worden de twee thema’s
 met elkaar verbonden in een zuiver electoraal
 racisme, dat de twee andere versterkt, zelfs op
 plaatsen waar dat racisme geen object heeft (de
 slogans “Eigen volk eerst” en “Baas in eigen land”
 vertolken dat perfect).

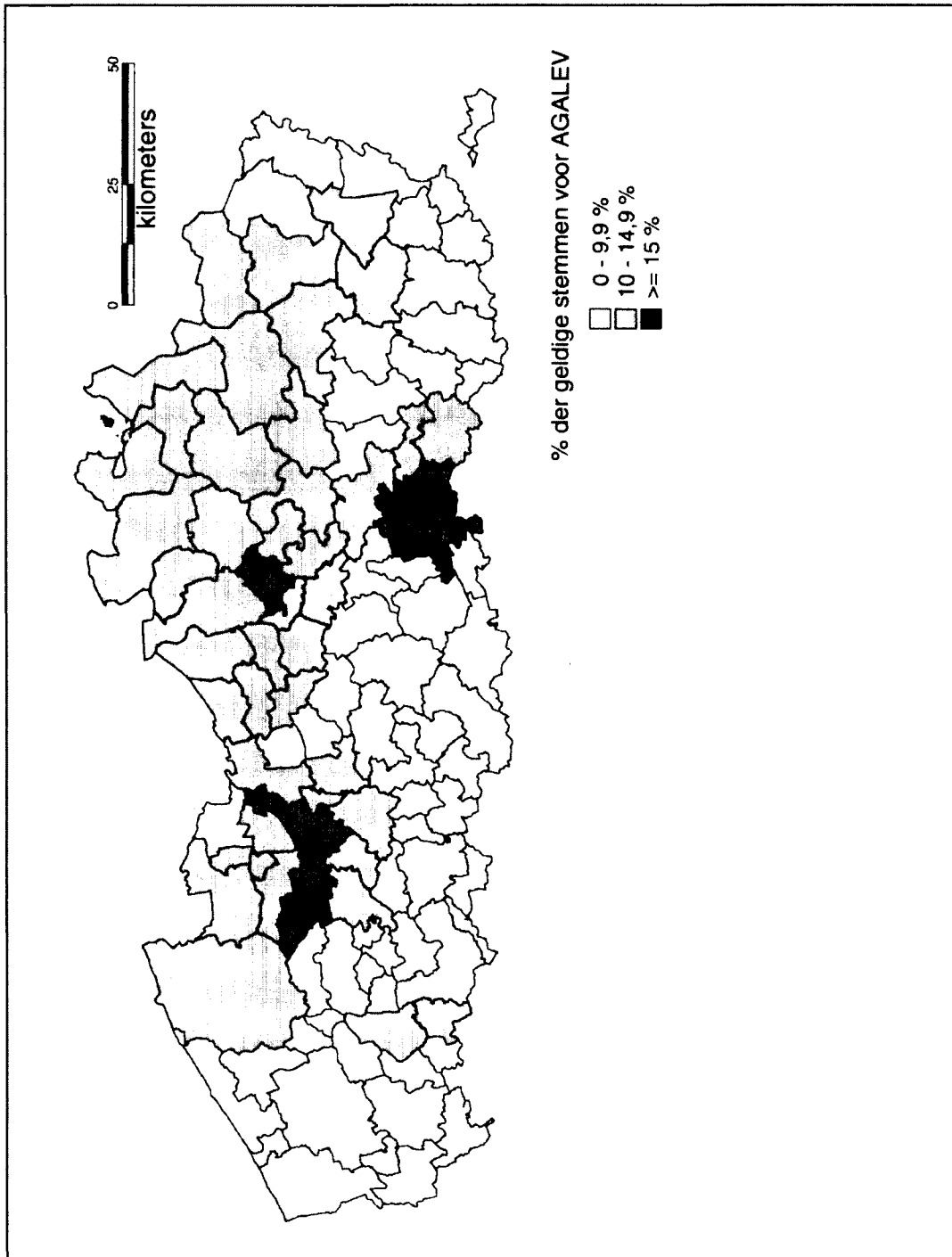
Dat discours maakt van het Vlaams Blok een
 paard van Troje in de Vlaamse stad. Immers, indien
 de immigratie, de verscheidenheid en alle sociale
 en culturele inbreng die de stad kan aantrekken,
 beschouwd worden als een probleem, en de uit-
 zuivering en de homogenisering als de oplossin-
 gen, betekent dat op termijn het verdwijnen van
 de stedelijkheid. De stad bestaat immers slechts
 dankzij de vernieuwing en de diversiteit. Alle ste-
 den ter wereld steunen op de ruimtelijke concen-
 tratie van rijkdommen en verschillen. Zij hebben
 slechts toekomst als ze zich blijven voeden dank-
 zij de immigratie.

Anderzijds schuift de ruimtelijke analyse van de
 verkiezingsuitslag de Vlaamse Groenen naar voren
 als waardige opvolgers van de liberalen en de
 socialisten van de vorige eeuw; die trouwens tot
 in het interbellum samen als de linkerzijde
 beschouwd werden. De VLD heeft de CVP ver-
 vangen als vertegenwoordiger van de brede
 Vlaamse anti-stedelijke middenklasse. Ongetwij-
 feld omdat zij overdreven hebben met het cen-
 trisme hebben de socialisten van hun kant de
 band met de stad verloren. Agalev moet beseffen
 – en sterker: aan zijn kiespubliek duidelijk maken
 – dat het de enige partij is die de draad opnieuw
 kan opnemen van de lange geschiedenis van de
 emancipatie en de vooruitgang die zich afspeelt
 op de stedelijke scene. Het opgeven van de eis
 voor het stemrecht voor vreemdelingen tijdens de

regeringsonderhandelingen is maar één van de
 tekens die toont dat er nog een lange weg moet
 worden afgelegd...

Noten

- 1 Met de toename van de SIF-middelen is de situatie fel verbeterd. Op 7,338 miljard krijgen de drie grote steden nagenoeg de helft van de middelen. Maar Brussel wordt nog steeds stiefmoederlijk behandeld met enkele honderden miljoenen (tegen meer dan 2 miljard voor Antwerpen).
- 2 Een uitgebreide bespreking vindt men in Mort Subite, 1990, *Barsten in België. Een geografie van de Belgische maatschappij*, Antwerpen: EPO. Zie ook Saey P., Kesteloot C. & Vandemotten C., 1999, *Ongelijke economische ontwikkeling aan de basis van de federalisering*, in: Deprez K. & Vos L. eds., *Nationalisme in België, identiteiten in beweging 1780-2000*, Antwerpen: Houtekiet.
- 3 Zie Van der Haegen H., 1982, *Honderd jaar pendel naar Brussel, evolutie en evaluatie. De aardrijkskunde*, 2, p. 119-128.
- 4 Zie Smets M., 1977, *De ontwikkeling van de tuinvijkgedachte in België, een overzicht van de Belgische volkswoningbouw 1830-1930*, Luik: Mardaga.
- 5 Zie Goossens L., 1983, *Het sociaal huisvestingsbeleid in België sinds 1830*, Koning Boudewijnstichting ed., *Sociaal woonbeleid*, Koning Boudewijnstichting, Brussel, p. 12-31.
- 6 Zie Kesteloot C. m.m.v. Meert H. & P. Mistiaen, 1999, *Stedelijke structuren en sociale integratie*, in Raymaekers B. & Van de Putte A., eds., *De mens en zijn wereld morgen. Lessen voor de eenentwintigste eeuw*, Leuven: Universitaire Pers Leuven/Dauidsfonds, p. 149-176.
- 7 De opkomst van die tegenstelling en spanningen zijn in termen van racisme geanalyseerd in Kesteloot C. & Dedecker P., 1992, *Territoria en migraties als geografische factoren van racisme*, in: Desle E. & Martens A. eds., *Gezichten van het hedendaags racisme*, Brussel: VUBpress, p. 69-108. Zie ook Kesteloot C., 1995, *The creation of socio-spatial marginalisation in Brussels: a tale of flexibility, geographical competition and guestworkers neighbourhoods*, in: Hadjimichalis C. & Sadler D. eds., *Europe at the Margins: New Mosaics of Inequality*, Chichester: John Wiley, p. 69-85.
- 8 Men vindt een gedetailleerde beschrijving van die structuren bij Desmet & Evlenko, 1956, *Les élections belges. Explication de la répartition géographique des suffrages*, Editions de l'Université de Bruxelles, Brussel.
- 9 Swyngedouw, E., 1990, *Limburg en de wereldeconomie: het Belgisch fordisme op zijn best*, in: Mort Subite, 1990, *Barsten in België. Een geografie van de Belgische maatschappij*, Antwerpen: EPO, p. 109-139.

Kaart 5: Agalev: de nieuwe stedelijke partij?

Stemmen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers, 13 juni 1999.

Kartografie: C. Kesteloot & F. De Maesschalk, 1999.

- 10 Een geografisch interessante analyse van die breuklijnen vindt men in Vanlaer J. (1984), *200 Millions de voix, une géographie des familles politiques européennes*, Société Royale Belge de Géographie et Laboratoire de Géographie humaine de l'Université de Bruxelles, Brussel.

a a n k o n d i g i n g

Elcker-Ik Gent **Van Lokerenstraat 85, 9050 Gent-Ledeberg**

woensdagen 15,22 en 29 maart om 19.30 u

Welvaartsstaat in crisis of actiever dan ooit?

André Mommen / Walter Van Trier

Onze enigszins chaotische welvaartsstaat was het resultaat van een lange en moeilijke strijd, hij is nog steeds de hoeksteen van onze relatieve welvaart. De is ook een creatie van een bepaald soort industriële maatschappij. De crisis van die industriële maatschappij, de versnelde "modernisering" veroorzaakt ook een crisis van de welvaartsstaat. Op woensdag 15 maart heeft André Mommen het over die crisis van de Europese welvaartsstaat. Hij vergelijkt het sociaal-democratische (of Noord-Europese) model met het christen-democratische (of Rijnland-) model en het liberale Angelsaksische model. De crisis wordt in de drie systemen anders beantwoord, de staat speelt er telkens een andere rol en de arbeidersbeweging staat er voor verschillende situaties... De uitkomst van de crisis is onbeslist.

De "actieve welvaartsstaat", het sociale segment van de Belgische paars-groene regering, is misschien één uitweg. Met Walter Van Trier zoeken we (op 22 en 29 maart) naar de klemtonen in het beleid van Verhofstadt-Vandenbroucke: gaat het om een poging om de Belgische welvaartsstaat enigszins bij te sturen en verder heelhuids door de moderniseringscrisis te loodsen? gaat het om een Belgische versie van de "derde weg" van Tony Blair? De actieve welvaartsstaat wil iedereen laten participeren aan de (arbeids)markt, maar is de markt wel in staat om de welvaartsituatie van een maatschappij te regelen? botst dat niet met het wezen zelf van hetzij de markt, hetzij de welvaartsstaat? en welke mechanismen worden in gang gezet op de arbeidsmarkt zelf? welke sociale conflicten tekenen zich af?

André Mommen is als politicoloog verbonden aan de Universiteit van Amsterdam en redactielid van het VMT.

Walter Van Trier is socioloog en verbonden aan het Hoger Instituut voor de Arbeid aan de KU Leuven.

Om organisatorische redenen is het nodig om minstens acht dagen vooraf in te schrijven. Dat kan telefonisch bij Elcker-Ik Gent op 09.223.50.34.

Organisatie: Elcker-Ik Gent i.s.m. Masereelfonds Gent en m.m.v. IMAVO vzw.